

Türkiye Yaban Tavşanının Bugünkü Durumu

Yasin DEMİRBAŞ^{1*}

İrfan ALBAYRAK¹

¹Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Yahşihan, 71451, Kırıkkale

*Sorumlu Yazar:

E-posta:ydemirbas71@hotmail.com

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2012

Kabul Tarihi: 06 Temmuz 2012

Özet

Dünya’da 91 tavşan türünden 32’si yaban tavşanlarını temsil etmektedir. Türkiye’deki yaban tavşanı, *Lepus europaeus* geniş bir yayılış alanına sahipken ada tavşanı, *Oryctolagus cuniculus* Ege adalarının bir kaçında yaşamını sürdürmektedir. Bu araştırma, 2006-2011 yılları arasında yaban tavşanı ile ilgili Türkiye’de yapılan arazi çalışmalarından elde edilen bazı ekolojik kayıtlara dayanmaktadır. Yaban tavşanı Türkiye’de kesintisiz bir yayılışa sahiptir. Yaban tavşanı popülasyonları doğal predatör baskısına cevap verirken habitat daralması, çevre kirliliği, hastalık ve kaçak avcılık yüzünden giderek zayıflamaktadır. Bu yüzden Türkiye’nin bazı alanlarında yaban tavşanının sayısı yok denecek kadar azalmıştır. Şimdi yaban tavşanlarına gereken bilimsel destek verilerek habitatlarıyla birlikte koruma önlemlerinin alınması ve bir yönetim planı içerisinde değerlendirilmesi öncelikli hale gelmiştir.

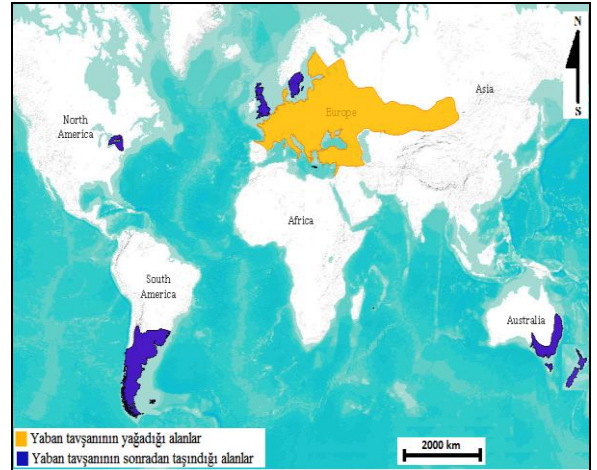
Anahtar kelimeler: Yaban tavşanı, *Lepus europaeus*, ekoloji, koruma ve yönetim, Türkiye

GİRİŞ

Türkiye zoocoğrafik konumundan dolayı palearktik bölgenin biyoçeşitlilik açısından en zengin ülkelerinden biridir. Türkiye’de böcekçiller (Insectivora), yarasalar (Chiroptera), tavşanlar (Lagomorpha), kemiriciler (Rodentia), deniz memelileri (Cetacea), yırtıcılar (Carnivora), tek toynaklılar (Perissodactyla) ve çift toynaklılar (Artiodactyla) takımına mensup 161 memeli türünün yaşadığı kaydedilmiştir [3,8]. Lagomorpha (Tavşanlar) takımı mensupları bugün dünyada Ochotonidae (Pikalar) ve Leporidae (Ada tavşanları ve yaban tavşanları) familyalarına ait 12 cins ve 91 tür ile temsil edilmektedir [4].

Dünya’daki 91 tavşan türünden 32’si yaban tavşanlarına aittir [4]. "Yaban tavşanı" terimi precocial (doğuştan tamamen kürklü, gözleri açık ve kendi başına hareket edebilen) yavrulara sahip tavşan türleri için kullanılır.

Ülkemizde yaban tavşanları tek bir tür, *Lepus europaeus* (Avrupa kahverengi yaban tavşanı) ile temsil edilmektedir [5]. Yüksek uyum kabiliyeti ve bazı fizyolojik özellikleri nedeniyle yaban tavşanı karasal ekosistemlerde başarı ile yaşayabilmektedir [6,7] (Şekil 1).

Şekil 1. Yaban tavşanı, *Lepus europaeus*'un dünya'daki yayılışı [14].

Vücut büyüklüğü ve birey sayısı bolluğu yaban tavşanını predatörlerin temel avı haline getirmiştir. Yaban hayatı elemanlarından sansar, gelincik, çakal, samur, kedigiller, tilki ve bazı yırtıcı kuş türleri yaban tavşanı ile beslenir [4]. Yaban tavşanı zookori yoluyla bitki yayılışında önemli rol oynar. Bu sayede Kenya'da 17 bitki türünün yayılış imkânı bulunduğu kaydedilmiştir [1]. Yaban tavşanı en önemli av hayvanlarından biridir. Polonya'da her yıl 3.2 milyon olarak tahmin edilen popülasyondan yaklaşık 700 bininin avlandığı kaydedilmiştir. Ayrıca yaban tavşanlarının bazen ekinlere, meyve bahçelerine ve genç orman ağaçlarına zarar verdiği kaydedilmektedir [10].

Avrupa'da *Lepus europaeus* popülasyonlarının zayıfladığı ve popülasyon yoğunluğunun çeşitli ekosistemlerde 0.1/ha'dan 3.4/ha'a kadar değiştiği belirtilmiştir [6]. Bu tür Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN) kırmızı listesinde asgari endişe (LC) tür kategorisinde yer alan yaygın bir tür olmasına karşın son zamanlarda Avrupa'da popülasyonların giderek azalması yaban tavşanının Bern Sözleşmesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi)'nde Ek Liste III (Korunan Fauna Türleri)'ne alınmasını gerektirmiştir. Yaban tavşanı, *Lepus europaeus* Norveç, Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin Kırmızı Listelerinde tehlike altında veya tehlikeye yakın tür statüsünde yer almaktadır [11].

Bu türü tehdit eden faktörler arasında tarımsal alanların genişletilmesiyle meydana gelen habitat kayıpları, çeşitli salgın hastalıklar ve aşırı avlanma başta gelmektedir [2,13].

Türkiye'de popülasyonları giderek azalan yaban tavşanı için koruma ve yönetim planını ortaya koymak üzere bazı ekolojik özelliklerinin belirlenmesi bu araştırmanın esas amacını oluşturmaktadır.

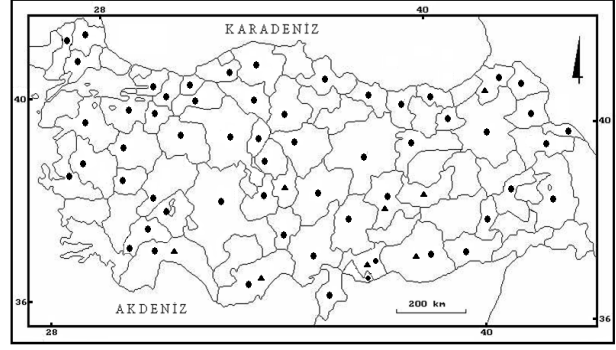
MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye'nin çeşitli lokalitelerinde 2006-2011 yılları arasında yaban tavşanı ile ilgili yapılan gözlemlere ve bazı ekolojik kayıtlara dayanmaktadır. Araziye yaban tavşanı varlığını belirlemek için projeksiyon sayım metodundan yararlanılmıştır [9]. Bu metot gece araçtan projektör ile aydınlatılan alanda tavşanların çıplak gözle sayılması esasına dayanmaktadır. Sayımlar yaklaşık 50 ha'lık çalışma alanlarında gerçekleştirilmiştir. Araziye dışkı, yuva, ayak izi ile avcılarının verdikleri bilgiler doğrultusunda tavşan varlığı tespit edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye'de 2006-2011 yılları arasında gerçekleştirilen arazi çalışmaları ile elde edilen ekolojik veriler değerlendirilmiştir. Gece sayımlarında Düzce, Hendek (Sakarya), Mengen (Bolu), Trabzon, Giresun, Ordu, Bandırma (Balıkesir), Eşme (Kütahya), Akseki (Antalya), İmamoğlu (Adana), Kırıkhan ve Reyhanlı (Hatay)'da bir gecede en fazla bir yaban tavşanı görülebilmektedir. Ayrıca bu bölgelerde yaban tavşanı ile ilgili dışkı, yuva ve ayak izine nadiren rastlanmıştır (Şekil 2).

Karadeniz'in bazı bölgelerinde (Akçakoca, Mengen, Korgan, Trabzon, Giresun) tarım arazilerinde kullanılan çeşitli kimyasallardan dolayı tavşan popülasyonlarının önemli ölçüde zayıfladığı ve son yıllarda tavşana az rastlandığı tespit edilmiştir. Bu yüzden Doğu Karadeniz Bölgesinde Trabzon ve Artvin'in Şavşat ilçesinde yaban tavşanı avı tamamen yasaklanmıştır.

Şekil 2. Türkiye'de yaban tavşanının tespit edildiği iller (●) ve yaban tavşanına ait önceki kayıtlar (▲) [12]

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de yaban tavşanının yok olma nedenleri bilinçsiz avcılık ve habitat daralmasıdır. Yüksek üreme potansiyelleri olsa da yaban tavşanları artık nadir olarak görülmektedir. Avcılara göre Türkiye'de son 10-15 yıl içerisinde yaban tavşanı sayısında belirgin bir azalma olmuştur. Tarım ürünleri için kullanılan katı gübre, pestisit ve herbisit ile tarım zararlısı olarak bakılan yaban domuzu ve porsuk gibi hayvanlarla mücadelede kullanılan kimyasalların (temik ve enderin gibi zehirler) yaban tavşanı popülasyonlarının azalmasında doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle yaban tavşanının çok nadir görüldüğü Akseki, Akçakoca ve Mengen'de ot ve böcek ilaçları ile zehirlerin aşırı şekilde kullanıldığı belirlenmiştir. Tarım alanlarını genişletme çalışmalarıyla meydana gelen habitat kayıpları da yaban tavşanı popülasyonlarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Biyolojik çeşitlilik açısından Türkiye'deki yaban tavşanının ve diğer yaban hayatı elemanlarının korunması için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunun için türün habitatyyla birlikte korunması ekosistem bütünlüğü bakımından önemlidir. Türkiye'de av yaşama rağmen kaçak avlanmanın önüne geçilememiştir. Bununla ilgili denetimin daha etkili olarak yapılması gerekmektedir. Herbisit ve pestisitlerin yeterli dozlarda kullanılması ve gereksiz kimyasalların kullanımına izin verilmemesi çevre kirliliği açısından önemlidir. Türkiye'de yaban hayatı için son derece önemli olan ve Avrupa ile Afrika'da tavşan ölümlerine neden olan Tularemi'nin Türkiye'deki durumu öncelikli araştırma konularından biri olmalıdır. Tavşan popülasyonlarının hangi olumsuz etkilerden hangi oranlarda nasıl etkilendiğinin bilimsel olarak tespit edilmesinden sonra daha sağlıklı bir koruma ve yönetim planının hazırlanması mümkün olacaktır.

İnsan aktivitesi nedeni ile hızla azalan ve önemli gen kaynaklarımızdan biri olan yaban tavşanında genotiplendirme çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar Türkiye yaban tavşanının filogenisi ve popülasyon genetiği hakkındaki bilgi noksanını gidereceği gibi türün taksonomik durumuna açıklık getirmeye de imkân verecektir.

KAYNAKLAR

- [1] Agnew ADQ, Flux C. 1970. Plant Dispersal by Hares (*Lepus capensis* L.) in Kenya. Ecology. 51 (4): 735-737.
- [2] Alves PC, Ferrand N, Hackländer K. 2008. Lagomorpha Biology. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Hollanda.

- [3] Bora MM. 2005. Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Kitabı 1. Cilt. Eğitim Yayınları. Ankara.
- [4] Chapman JA, Flux JEC. 2008 Lagomorpha Biology: Evolution, Ecology, and Conservation. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- [5] Demirbaş Y, Ařan N, Albayrak İ. 2010. Cytogenetic study on the European brown hare (*Lepus europaeus* Pallas, 1778) (Mammalia: Lagomorpha) in Turkey. Turk. J. Biol. 34: 247-252.
- [6] Flux JEC, Angermann R. 1990. The hares and jackrabbits. 61-94, in: Rabbits, Hares and Pikas. Status Survey and Conservation Action Plan, IUCN/SSC Lagomorph Specialist Group (Ed: by Chapman JA. Flux JEC). Gland, Switzerland, 1-168.
- [7] Hirakawa H. 2001. Coprophagy in leporids and other mammalian herbivores. Mammal Rev. 31 (1): 61–80.
- [8] Kızıroğlu İ, Turan L, Adızel Ö, Sertođlu M, Erdođan A, Sert H. 2010. Ekolojik Avcılık (Fotosafari) Eğitimi. Gökçe Matbaacılık. Ankara.
- [9] Klansek E, Vavra I. 1993. Besatzermittlung und Bejagungsplan beim Feldhasen. Österreichs Weidwerk. 93: 48-49.
- [10] Nowak R. 1999. Walker's Mammals of the World. Sixth Edition. The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London.
- [11] Reichlin T, Klansek E, Hackländer K. 2006. Diet selection by hares (*Lepus europaeus*) in arable land and its implications for habitat management. Eur. J. Wild Res. 52: 109-118.
- [12] Sert H, Suchentrunk F, Erdođan A. 2005. Genetic diversity within Anatolian brown hares (*Lepus europaeus* Pallas, 1778) and differentiation among Anatolian and European populations. Mammalian Biology. 70 (3): 171-186.
- [13] Smith RK, Jennings NV, Harris SA. 2005. Quantitative analysis of the abundance and demography of European hares (*Lepus europaeus*) in relation to habitat type, intensity of agriculture and climate. Mammal Review. 35 (1): 1-24.
- [14] <http://www.iucnredlist.org/apps/redlist> (2010).